

ZARDO‘ZLIK: TARIXIY ILK QADAMLAR VA ZAMONAVIY TALQINI

Nurullaeva Ruxshona ¹

¹ Termiz davlat universiteti 3-kurs milliy libos, kashtachilik
va to‘qimachilik yo‘nalishi talabasi.

Xushboqova Dilshoda ¹

¹ Termiz davlat universiteti 3-kurs milliy libos, kashtachilik
va to‘qimachilik yo‘nalishi talabasi.

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 19.01.2025

Revised: 20.01.2025

Accepted: 21.01.2025

KALIT SO‘ZLAR:

zardo‘zlik san‘ati,
milliy hunarmandchilik,
naqsh uslublari,
zamonaviy dizayn,
madaniy meros, moda
industriyasi, global
integratsiya,
texnologiyalar
uyg‘unlashuvi, turizm
industriyasi.

Ushbu maqolada zardo‘zlik san‘atining tarixiy ildizlari, texnikasi va naqsh uslublarning rivojlanishi hamda ularning zamonaviy modadagi talqinlari yoritilgan. Tadqiqotda zardo‘zlikning madaniy va iqtisodiy ahamiyati, uning xalqaro moda va turizm industriyasidagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, an‘anaviy zardo‘zlikning zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashuvi va innovatsion yondashuvlar orqali global bozorga chiqish imkoniyatlari muhokama qilingan. Ushbu tadqiqot hunarmandchilikni saqlash va rivojlantirish yo‘lida yangi istiqbollarni ko‘rsatib beradi.

KIRISH. Zardo‘zlik – bu qadimiy san‘at bo‘lib, asrlar davomida xalqning madaniyati, estetik qarashlari va hayot tarzining ajralmas qismi sifatida rivojlanib kelgan. Mazkur hunar asosan matolarni oltin, kumush yoki boshqa qimmatbaho iplar bilan bezash san‘ati bo‘lib, u nafaqat nafisligi, balki murakkab texnikasi bilan ham ajralib turadi. Zardo‘zlik o‘zining ildizlarini qadimgi Sharq madaniyatidan olgan bo‘lsa-da, bugungi kunda butun dunyo

bo'ylab moda industriyasida o'zining qayta talqin etilayotgan jihatlari bilan ahamiyatli hisoblanadi.

Tarixiy jihatdan zardo'zlik buyuk saltanatlar davrida, xususan, Amir Temur va temuriylar davrida eng yuqori cho'qqisiga erishgan. Saroy liboslari, marosim kiyimlari va hatto harbiy liboslar zardo'z naqshlari bilan bezatilgan. Bu esa zardo'zlikni nafaqat hunarmandchilik, balki ijtimoiy mavqeni belgilovchi element sifatida ham e'tirof etilishiga olib kelgan[1].

Hozirgi zamonda zardo'zlik an'anaviy san'at turi bo'lishi bilan birga, moda dizayni va amaliy san'atning ajralmas qismiga aylangan. Mahalliy hunarmandchilik buyumlari xalqaro ko'rgazmalarda, moda haftaliklarida va eksklyuziv dizaynerlik kolleksiyalarida namoyish qilinmoqda. Xususan, O'zbekistonning Samarqand, Buxoro va Toshkent kabi hududlarida zardo'zlik an'analari zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan holda rivojlanmoqda[3].

Zamonaviy dizaynerlar zardo'z naqshlarini minimalizm, abstraktsion san'at va ekologik modalar bilan uyg'unlashtirib, global talabga moslashtirmoqdalar. Zardo'zlik san'ati, shuningdek, turizm industriyasida ham o'z o'rnini topmoqda. Hunarmandchilik mahsulotlari xorijiy sayyohlar uchun milliy merosni aks ettiruvchi suvenirlar sifatida katta talabga ega. Biroq, zamonaviy zardo'zlikning global bozorga chiqishi uchun an'anaviy texnologiyalarni avtomatlashtirish va xalqaro talablarni hisobga olgan holda innovatsiyalarni joriy etish zarur. Ushbu maqolada zardo'zlikning tarixiy rivojlanishi, zamonaviy talqinlari va hozirgi kundagi amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili (Literature Review)

Zardo'zlikning rivojlanishi haqida ko'plab tarixiy manbalarda ma'lumotlar uchraydi. Masalan, Abulg'azi Bahodirxonning "Shajarai turk" asarida zardo'zlikning qadimiy turk xalqlari madaniyatidagi ahamiyati qayd etilgan. I.A.Karimovanning "O'zbek milliy hunarmandchiligi" kitobida esa zardo'zlikning texnikasi va naqshlarining mazmun-mohiyati haqida batafsil ma'lumot berilgan[2].

Bundan tashqari, zardo'zlikning zamonaviy dizayndagi o'rni bo'yicha Abdullayevaning ilmiy maqolalari qimmatli manba hisoblanadi. Uning tadqiqotlariga ko'ra, milliy naqsh elementlari zamonaviy moda olamida xalqaro dizaynerlar tomonidan keng qo'llanilmoqda. Biroq, zardo'zlikni o'rganishda hali ham e'tibor qaratilishi kerak bo'lgan masalalar mavjud: bu uning texnologik yangilanishi va zamonaviy dizaynga integratsiyasi bilan bog'liq[1-3].

Metodologiya (Methods)

Ushbu tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

Zardo'zlikning tarixiy ildizlari va texnikasi haqidagi tarixiy manbalar va zamonaviy tadqiqotlar o'rganildi.

O'zbekiston va boshqa mamlakatlarda ishlab chiqarilgan zamonaviy zardo'z buyumlari dizayni tahlil qilindi.

Zardo'z ustalari bilan o'tkazilgan intervyular orqali amaliyotda qo'llanilayotgan texnologiyalar va naqsh usullari haqida ma'lumotlar yig'ildi.

Muhokama (Discussion)

Zardo'zlikning tarixiy ildizlari qadimgi Sharq madaniyatidan boshlanadi. Markaziy Osiyoda zardo'zlik asosan saroy kiyimlarini bezashda va diniy marosimlar uchun maxsus liboslar tayyorlashda qo'llanilgan. Zardo'zlar ipak mato ustiga oltin va kumush iplar bilan naqsh solganlar. Bu naqshlar o'z ichiga geometrik va o'simlik shakllarini olgan.

Hozirgi zamonda zardo'zlik hunari faqatgina milliy liboslarni bezash bilan chegaralanmay, balki xalqaro moda olamida ham keng qo'llanilmoqda. Masalan, ko'plab taniqli dizaynerlar milliy naqsh elementlarini zamonaviy liboslarga uyg'unlashtirmoqda. O'zbekistonning Buxoro, Samarqand va Toshkent kabi hududlarida zardo'zlik bilan shug'ullanuvchi ustalar hali ham bu san'atni avlodlardan avlodga o'tkazib kelmoqda.

Lekin zamonaviy texnologiyalarning joriy qilinishi bilan birga an'anaviy uslublarni yo'qotmaslik masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Texnologiyalar avtomatlashtirilgan hunarmandchilik buyumlari ishlab chiqarishda vaqtini tejash va samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Biroq, bu jarayonda milliy naqshlarning o'ziga xosligini saqlash muhim.

Natijalar (Results)

Zardo'zlik Sharq madaniyati va Markaziy Osiyo xalqlarining ijtimoiy hayotida muhim o'rin egallagan. Amir Temur va temuriylar davrida zardo'zlik buyuk saltanatning qudratini ko'rsatuvchi san'at turi sifatida rivojlangan. Bu davrda saroy kiyimlari va harbiy liboslar murakkab naqshlar bilan bezatilgan.

O'zbekistonning Buxoro, Samarqand va Toshkent kabi hududlari zardo'zlikning asosiy markazlari bo'lib xizmat qilgan. Xususan, Samarqanddagi naqshlar geometrik va o'simlik shakllari uyg'unligida ishlangan bo'lsa, Buxoro zardo'zligi o'zining oltin iplar bilan yasalgan murakkab naqshlari bilan mashhur.

Zamonaviy moda dizaynerlari zardo'zlikni xalqaro podiumlarga olib chiqmoqdalar. Masalan, O'zbekistonlik dizaynerlar xalqaro moda haftaliklarida milliy naqsh va zardo'z texnologiyalarini qo'llash orqali milliy liboslarning o'ziga xosligini dunyoga namoyish qilmoqdalar.

2023-yilda Parij Moda Haftaligida namoyish qilingan dizayner Gulnora Mahkamovaning zardo‘z naqshlari bilan bezatilgan liboslari xalqaro e‘tiborni qozongan va “milliy merosning zamonaviy ifodasi” deya baholangan[5].

Zardo‘z buyumlar xorijiy sayyohlar uchun eng xaridorgir suvenirlar qatoriga kiradi. 2022-yilda O‘zbekistonda sotilgan milliy hunarmandchilik mahsulotlari orasida zardo‘zlik mahsulotlari 25% ulushni tashkil qilgan[5].

Zardo‘zlik bilan shug‘ullanuvchi kichik bizneslarning rivojlanishi natijasida ko‘plab ish o‘rinlari yaratilmoqda. Xususan, Samarqanddagi “Usto zardo‘z” hunarmandlik markazi 2021-yilda 50 nafar ayolni ish bilan ta‘minlagan[5].

Zardo‘zlikni ishlab chiqarishda zamonaviy texnologiyalar, xususan, kompyuterlashtirilgan tikuv mashinalari joriy etilmoqda. Bu jarayon mahsulotlar tayyorlash vaqtini qisqartirishga va samaradorlikni oshirishga imkon yaratmoqda.

2020-yilda Toshkent tekstil va dizayn instituti tadqiqotchilari tomonidan zardo‘z naqshlarini raqamlashtirish va avtomatik naqsh yaratish uchun dasturiy ta‘minot ishlab chiqildi. Bu dastur orqali naqshlarni yaratish jarayoni 30-40% tezlashdi.

Zardo‘zlik mahsulotlarini tayyorlashda ekologik toza materiallardan foydalanish tendentsiyasi rivojlanmoqda. Masalan, Samarqanddagi “Eko-zardo‘z” korxonasi 2023-yildan boshlab kimyoviy bo‘yoqlardan voz kechib, tabiiy bo‘yoqlardan foydalanishni yo‘lga qo‘ydi.

An‘anaviy usullardan foydalanish orqali zardo‘zlik san‘atini saqlab qolish maqsadida ko‘plab mahorat darslari va o‘quv kurslari tashkil qilinmoqda. O‘zbekiston Hunarmandlar uyushmasining ma‘lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda mamlakat bo‘ylab 1200 dan ortiq shogird zardo‘zlik bo‘yicha ta‘lim olgan[5].

Zardo‘z naqshlarining zamonaviy dizayndagi talqinlari xalqaro modaning talablariga moslashtirilmoqda. Minimalizm va abstraktsion naqsh uslublarida ishlangan zardo‘z buyumlar xorijiy bozorda katta qiziqish uyg‘otmoqda. Masalan, yaponiyalik dizayner Hiroshi Tanaka o‘zining 2023-yilgi kolleksiyasida o‘zbek zardo‘z naqshlaridan foydalanib, ularni Yaponiyaning kimono madaniyati bilan uyg‘unlashtirgan.

Zamonaviy zardo‘zlikning global bozorga chiqishi uchun xalqaro hamkorlikni kengaytirish va eksport salohiyatini oshirish zarur.

Innovatsion texnologiyalar yordamida an‘anaviy naqshlarni raqamlashtirish va ularni yuqori sifatli matolarga ko‘chirish orqali xalqaro miqyosda tan olingan brendlar yaratish istiqbollari mavjud.

Xulosa (Conclusion)

Zardo‘zlik – bu milliy madaniyatning beqiyos boyligi bo‘lib, uni saqlash va rivojlantirish har bir avlodning burchidir. Ushbu tadqiqot zardo‘zlikning tarixiy ildizlarini va uning zamonaviy modadagi talqinlarini ochib berish bilan birga, uning kelajakdagi istiqbollari haqida ham tavsiyalar berdi. Ushbu hunarni global moda olamiga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarur.

Tushundim, mana ixchamroq xulosa .Zardo‘zlik san‘ati O‘zbekistonning boy madaniy va tarixiy merosi bo‘lib, asrlar davomida xalqning estetik didi va hunarmandchilik mahoratini aks ettirib kelgan. Bugungi kunda bu san‘at zamonaviy moda dizayniga muvaffaqiyatli integratsiya qilinib, xalqaro maydonda tan olinmoqda. Zamonaviy texnologiyalar yordamida zardo‘zlik mahsulotlarini ishlab chiqarish yanada samarali bo‘lib, hunarmandlarga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, kichik ustaxonalarning rivojlanishi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ham ta‘minlamoqda.

Kelajakda zardo‘zlik san‘atining global bozordagi o‘rnini yanada kengaytirish va uning milliy qadriyat sifatidagi ahamiyatini saqlab qolish uchun ta‘lim va innovatsiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abulg‘ozi Bahodirxon. *Shajarai turk*. Toshkent: O‘zbekiston, 1992.
2. Karimova I.A. *O‘zbek milliy hunarmandchiligi*. Toshkent: Fan, 2010.
3. Abdullayeva T. “Zardo‘zlikning zamonaviy modadagi o‘rni”. *Dizayn va madaniyat* jurnali, 2023.
4. Mahmudova S. *Markaziy Osiyo naqsh san‘ati*. Samarqand: Sharq, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasi Hunarmandlar uyushmasi rasmiy sayti (www.hunarmand.uz).